T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 1987

SABİT VE DEĞİŞKEN KUR SİSTEMLERİNDE DIŞ ENFLASYONİST ETKİLERİN ÜLKEYE GEÇİŞ KANALLARI

Temel ERGUN (*)

ÖZET

Enflasyonun bir ülkeden diğerine geçişi sabit kur sisteminde başlıca dört etki kanalıyla olabilmektedir. Bu kanallar; dış ticarete konu olan mal fiyatlarının iç fiyat düzeyine etkileri, dış talepteki artışların etkileri, ödemeler bilançosu fazlalarının neden olduğu likidite etkileri ve «diğer etkiler» adı verilen, bir yandan çok uluslu şirketlerin ve sendikaların oluşturdukları ve diğer yandan da uluslararası enflasyonist beklentilerin ve gösteriş etkilerinin ülkeye geçtiği kanallardır.

Enflasyonist etkilerin ülkeler arasında yayılmasında dış ticarete konu olan mal fiyatlarındaki artışların önemi büyüktür. Bu etkiler, ülkede rakipleri olan ve olmayan ithal malları fiyatlarıyla olabileceği gibi, dünya fiyatlarına duyarlı olan ihracatçıların fiyat izlemeleriyle de olabilir.

Bir ülkenin ihraç mallarına yönelik dış talep artışları, ülkenin toplam talebini ve nominal gelirini çarpan mekanizmasıyla artırarak, enflasyonist baskılar oluşturacaktır.

Enflasyonun uluslararası geçişinin üçüncü kanalı, ödemeler bilançosundaki fazlanın neden olduğu para arzı artışının iç fiyat düzeyi üzerindeki etkileridir.

Dış enflasyonun geçişiyle ilgili dördüncü kanal, ücretlerin uluslararası bağlantılarıyla ilgili olup, değişik biçimlerde ortaya çıkar : ulusal işgücü piyasaları arasındaki rekabet, işgücü piyasalarında sendikaların etkileri yanında, gösteriş ve fiyat beklentileri etkileri gibi.

Esnek kur sisteminde, dış enflasyonun, sözkonusu dört kanaldan geçiş mekanizmasının sabit kur sistemindeki gibi işlemediği, bu kanallardan giren etkilerin farklı sonuçlara yol açabileceği de görülmektedir.

Türkiye uygulaması, 1968 - 1983 döneminde dış ticarete konu olan mal fiyatlarındaki artışlar kanalıyla enflasyon ithal edildiğini göstermektedir. Hesaplanan esneklikler, enflasyonist etkilerin ithal edilen ara malları, yatırım malları ithal fiyatlarındaki artışlarla geçtiğini göstermektedir.

(*) Doç. Dr., D.E.Ü.İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

I. GİRİŞ

Dış enflasyonun ülkeler arası geçiş kanallarının kuramsal temelleri başlıca dört yaklaşım tarafından ortaya konmuştur. Ancak, geçişle ilgili kanalların tümünün her bir model ya da yaklaşımca açıklandığı söylenemez. Başka bir deyişle, modellerin her biri dış enflasyonun geçiş kanallarından biri ya da ikisi üzerinde durarak enflasyon olgusunu açıklamaya yönelmiştir.

Geçiş kanallarıyla ilgili ayrıntılı açıklamalara geçmeden önce, geçiş mekanizmalarını açıklayan bu modeller üzerinde kısaca durmak ve hangi geçiş kanalları üzerinde analizler yaptıklarını görmek yararlı olacaktır.

Parasalcı yaklaşım, enflasyonist etkilerin bir ülkeden diğerine geçişini «Uluslararası miktar kuramı»nın işleyişine bağlamakta ve mekanizmanın ödemeler bilançosu aracılığı ile çalıştığını ifade etmektedir.

Parasalcı yaklaşım, enflasyonun fiyat etkileri kanalıyla da ithal edilebileceğini kabul etmektedir. Mal arbitrajı, sabit döviz kuru sisteminde, uluslararası ticarete konu olan malların fiyatlarındaki artışların olduğu gibi ülkeye geçmesini sağlamaktadır.

Keynesçi yaklaşım çerçevesinde başlıca geçiş kanalı talep etkileriyle olandır. Dış talepteki artışlar, dış ticaret bilançosu üzerindeki etkisiyle iç fiyatlar üzerinde etkili olacaktır. Kesnesçi yaklaşımda, Parasalcı yaklaşımın aksine, ödemeler bilançosunun neden olduğu para arzındaki artışın enflasyonun geçiş sürecinde önemli bir rolü bulunmamaktadır.

İskandinav Modeli, sabit döviz kuru sisteminde «küçük» bir açık ekonomideki enflasyon oranıyla, uluslararası fiyat gelişmelerinin bağlantısını kurmaktadır. Model, iç fiyatlardaki artışları, dünya piyasa fiyatları, dış rekabete açık ve dış rekabetin olmadığı sektörlerdeki verimlilik artışlarıyla açıklanmaktadır.

Bu model çerçevesinde ülkenin mal fiyatları dünya piyasalarında belirlendiğinden, dış talep etkisinin iç fiyatların belirlenmesinde herhangibir rolü bulunmamaktadır. Ayrıca, modelde dış ticaret çarpanı etkileri ve ödemeler bilançosu fazlasının para arzı üzerindeki etkileriyle ortaya çıkabilecek geçişler dikkate alınmamıştır. İskandinav modelinde üzerinde durulan tek geçiş kanalı uluslararası ticarete konu olan malların fiyat etkileri olmaktadır.

Son model, Birleştirilmiş Aukrust-EFO Talep Modelidir. Bu model, İskandinav modelinde ihmal edilen dış talep etkilerini de içermek üzere

oluşturulmuştur. Bu amaçla, Aukurst-EFO modeline Phillips eğrisi denklemi eklenmiştir. Bu model, «küçük» bir ekonominin dünya piyasalarına bağlantısının önemli bir bölümünü açıklamaktadır. Bu bağlantı, dış fiyatların dışsal olarak verilmiş değişmelerinin maliyet faktörleriyle iç fiyatlara yansıtılması yoluyla kurulmaktadır.

Yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız kuramsal yaklaşımların ışığında, dış enflasyonist etkilerin ülkeye başlıca dört kanaldan girebildiği görülmektedir. Bu kanallar; uluslararası ticarete konu malların fiyat etkileri kanalı, dış talep baskıları kanalı, ödemeler bilançosu fazlaları kanalı ve diğer kanallardır.

Çalışmamızda, dış enflasyonist etkilerin ülkeye geçişiyle ilgili bu dört kanalın önce sabit kur sistemi içinde işleyiş mekanizmaları ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Daha sonra, esnek bir kur sisteminde ayni kanallardan giren etkilerin, esnek kur sisteminin işleyiş mekanizması içinde iç enflasyonist etkilere yol açıp açmadığının belirlenmesine çalışılmıştır. Başka bir deyişle, ayni kanallardan gelen dış enflasyonist etkilere yol açıp açmadığının belirlenmesine çalışılmıştır. Başka bir deyişle, ayni kanallardan gelen dış enflasyonist etkiler farklı kur sistemlerinde ülke genel fiyat fiyat düzeyi üzerinde benzer etkiler oluşturmakta mıdır? sorusunun yanıtı verilmek istenmiştir.

II. SABİT DÖVİZ KURU SİSTEMİNDE DIŞ ENFLASYONUN GEÇİŞ KANALLARI

Daha önce de belirtildiği gibi,, dış enflasyonist etkiler sabit döviz kurlarında ülkeye başlıca dört kanalla girebilmektedir (OECD, 1973 : 81)

A. Uluslararası Ticarete Konu Olan Mal Fiyatlarında Artışlar

Dış enflasyonist etkiler bir ülkeden diğerine öncelikle, uluslararası ticarete konu olan malların (Goldstein; Officier, 1977) fiyatlarındaki bir yükselme ile geçer. Uluslararası ticarete konu olan malların değişik mal gruplarından oluşması nedeniyle, bu mal gruplarının fiyat etkilerinin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir :

i) İthalatçı ülkede üretilmeyen mal fiyatlarındaki artışların etkileri

Yurt içinde üretilemeyen dolayısıyla ithal edilmek zorunda olan mal fiyatlarının yükselmesi, ithalatçı ülkenin üretim maliyetlerini ve dolayısıyla mal fiyatlarını etkileyen ithal edilen enflasyonun en açık ve en dolaysız şeklidir. Özellikle, ithal edilen hammadde fiyatlarındaki artışların diğer mal fiyatlarına göre enflasyonun ülkeler arasındaki geçişinde çok

daha etkili olduğunu söylemek gerekir. Çünkü, hammadde fiyatları, sanayi ürünleri ve hizmet fiyatlarına göre yayılmaya daha eğilimlidir (Duesenberry, 1975 : 117). Ülkede, ithal edilen mallara rakip olabilecek malların üretilememesi, ithal edilen malların fiyat etkilerinin şiddetini artıran bir durumdur.

ii) İthalatçı ülkede rakipleri üretilen ithal malları fiyatlarındaki artışlar

Bu gruptaki malların ithal fiyatları, bir ölçüde ülkede üretilen rakip mallar tarafından etkilenebilecektir. Kuşkusuz bu etkilenmenin derecesi özellikle, ithal malların rakipleri olan malların üretim miktarına ve fiyatlarına bağlıdır. Ayni şekilde, ülkede üretilen malların piyasa fiyatları da ithal malları fiyatlarının etkisi altında kalacaktır.

iii) İhraç edilen malların fiyatlarında ortaya çıkan artışlar.

Bu şekilde ortaya çıkan fiyat etkileri, daha dolaylı bir etkiler zincirini oluşturur; Dünya Piyasalarında mal fiyatlarının yükselmesi, ihracatçıların kârlarının artmasına yolaçacaktır. Bu gelişme, önce ihracat sektöründe önemli ücret artışlarına ve daha sonra yabancı rekabetin olmadığı sektörlerde sırasıyla daha yüksek ücret ve fiyatlara neden olabilir. Özellikle İskandinav iktisatçıların vurguladıkları bu fiyat etkilerinin açıklanması amacıyla ekonomi, biri üretimin çoğunu dışrıya satan ya da içeride yabancı firmalarla rekabet eden «dış rekabete açık» sektör ile diğeri büyük ölçüde kamu ve hizmet sektöründen oluşan «dış rekabetın olmadığı» iki sektöre ayrılmıştır (Pattison, 1976 : 281). Dış rekabete açık sektörün fiyatları dünya piyasalarında, dış rekabetin olmadığı sektörün fiyatları ise maliyetleri ve normal kârları bir ölçüde koruma isteği ile belirlenir. Dış rekabete açık sektörün ürettiği malların ulusal fiyatları, dünya fiyatları ve döviz kuru tarafından benimlenir. Dış rekabete açık sektördeki fiyatlar, bu sektördeki karları ve ücretleri belirleyecektir. Ücret artışları dış rekabete açık sektörden dış rekabetin olmadığı sektöre iş gücü piyasası güçlerince veya tek ücret politikasının bir sonucu olarak yayılacaktır. Böylece, ülkedeki genel fiyat düzeyi, dünya fiyatlarını veya döviz kurunu değiştiren herhangi bir faktör tarafından önemli ölçüde etkilenebilecektir.

Yukarıda yapılan açıklamalar iç fiyatlarla dış fiyatlar arasında sıkı ilişkilerin olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, bu ilişkilere ya da bağlantılara açıklık getirmek açısından iç ve dış fiyatlar arasındaki etkileşimin nedenlerinin ayrıntılı bir analizinin yapılması, konunun kuramsal temellerinin oluşturulması yönünden de büyük önem taşımakta-

dır. İç fiyatların dış fiyatlara bağlı olmasının nedenlerini beş grup altında toplamak mümkündür :

1. ülkede, genel fiyat endekslerinden hangisi olursa olsun kapsamına aldığı bütün malların fiyatlarını içermek durumundadır. Endeks içinde yer alan bu malların bir kısmı ithal ediliyorsa, ithal fiyatları da endeks içinde yer alacak demektir. Örneğin, tüketim mallarının bir kısmı ithalatla karşılanıyorsa, tüketici fiyatları endeksi ithal edilen tüketim malları fiyatlarını da içerecektir. Böylece, tüketici fiyatları endeksi, endeks kapsamına giren ithal malları fiyatlarınca etkilenecektir. Yani, ithal malları fiyatlarında meydana gelen bir artış, tüketici fiyatları endeksini yükseltebilecektir.

2. İç fiyatların dış fiyatlara bağlı olmasının ikinci nedeni, firma arz eğrisiyle ilgili bir durumu yansıtır. Bilindiği gibi Neoklasik görüşte, kısa dönemde firma arz eğrisi marjinal maliyete göre fiyatlamayı gösterir. (1). Buna göre, ürünün fiyatı ürünün marjinal maliyetine eşittir. Parasal ücretler ve sermaye stoku veri iken marjinal maliyet, emeğin azalan verimi nedeniyle üretimle birlikte artar. Açık bir ekonomide, bazı girdilerin ithal edilmesi durumunda bunların fiyatlarındaki bir artış marjinal maliyetleri artıracak ve arz eğrisini yukarıya doğru kaydıracaktır.

3. İç ve dış fiyat bağlantısının bir nedeni de maliyete — dayalı fiyatlamadır. (2). Ortalama maliyetlerin üzerinde bir kâr marjını da içeren bu fiyatlamaya göre girdilerin ithal edilmesi durumunda ithal fiyatlarındaki bir artış ortalama maliyetleri ve sabit bir kâr marjı veri iken üretilen ürünlerin fiyatlarını da yükseltir.

4. Dış fiyatlar yükselirken, ithal mallarına rakip mal üreten yerli üreticiler kendi kâr marjlarını yükseltmeyi yararlı bulabilirler (3). Böylece maliyetlerde herhangi bir değişiklik olmadan yerli ürünlerin fiyatlarının yabancı fiyatlara paralel olarak yükseldiği görülür.

---

(1) Ortalama değişir maliyetin üstündeki marjinal maliyet eğrisi, firmanın farklı fiyatlarda üreteceği miktarları gösterir ki, bu kısım firmanın kısa dönem arz eğrisidir. Bu konuda (Ülken, 1979 : 174 — 175).

(2) Maliyete dayalı fiyatlama kuralına göre ; fiyat (P), ortalama değişen maliyet (AVC) ve brüt kâr marjı (GPM) toplamına eşittir. Yani P= AVC + GPM dir : Brüt kâr marjı ise, net kâr marjı (NPM) ve ortallma sabit maliyet (AFC) toplamından oluşmaktadır. Bkz. Koutsoyiannis (1979).

(3) Mallar arasında ikame ilişkisi söz konusu olduğunda, bir malın fiyatındaki bir yükselme bu mala rakip malın talebini artıracaktır.

5. İşçiler, işverenlerle olan toplu pazarlık görüşmelerinde reel ücretler üzerinde dururken, parasal ücret değişmeleri hem gerçek ve hem de beklenen fiyat değişmelerine duyarlıdır. Belirli bir parasal ücretin bir işçiye reel değeri kısmen bu işçinin tüketmek durumunda olduğu ithal malları fiyatlarına bağlı olduğundan, ithal fiyatları ücretler üzerinde artırıcı etkide bulunacaktır. Ücret artışlarının da fiyatlar genel düzeyi üzerinde etkili olacağı açıktır. Buraya kadar olan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, enflasyon bir ülkeden diğerine uluslararası ticarete konu olan mal fiyatlarında meydana gelen artışlarla geçebilmektedir. Uluslararası ticarete konu mallar kapsamı içine ise görüldüğü gibi ithal malları ve ihraç malları girdiğinden, ithal malları fiyatlarındaki yükselme ile ihraç malları fiyatlarındaki yükselmelerin ülkenin genel fiyat düzeyini etkileme mekanizmalarının ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

İthal malları fiyatlarındaki bir yükselme, ithal mallarının toptan eşya fiyat endeksi ve/veya tüketici fiyatları endeksi kapsamına giren mallardan oluşması ölçüsünde, ithalatçı ülkenin toptan eşya ve tüketici fiyatları indeksini yükseltecektir. Ancak, böyle bir eğilimin ortaya çıkabilmesi, tüketici ve toptan eşya fiyatları kapsamına giren ve uluslararası ticarete konu olmayan diğer mal ve hizmetlerin fiyatlarında ithal malları fiyatlarında meydana gelen artışı giderecek ölçüde bir düşmenin gerçekleşmemesi durumunda mümkün olabilir (Ahmad, 1984 : 49). Bununla birlikte pratikte diğer mal ve hizmetlerin fiyatlarında, bahsedilen nitelikte bir düşmenin meydana gelmesi kuşkusuz zor bir gelişmedir (Ratchet Etkisi).

İthal malları fiyatlarındaki bir artışın, bu mallara rakip yerli mal fiyatlarını yükseltmesi ölçüsünde GSMH deflatörü de yükselecektir (4) İthalatçı ülkede deflasyonist baskıların ve fiyat kontrollerinin olmaması durumunda, ithal malları fiyatlarındaki artışlar ve artışların yerli üretim üzerindeki etkileri önemli olabilir. Normal olarak, ithal malları fiyatlarındaki artışlar GSMH deflatörünü yüseltme eğilimindedir. Daha ileri yansımaların derecesi ve yönü, enflasyonun ülke içinde yayılmasını yönlendiren, örneğin, başlangıçtaki fiyat artışlarının, ithal mallarıyla doğrudan ve dolaylı olarak girdi — çıktı ilişkisi olmayan mal ve hizmetlerin maliyet ve fiyatları üzerindeki etkileri gibi, birçok faktöre bağlıdır.

Uluslararası ticarete konu olan malların diğer grubunu oluşturan ihraç

---

(4) GSMH deflatörünün sırasıyla, tüm yurtiçi ve ulusal üretimin yani uluslararası ticarete konu olan ve olmayan mal ve hizmetler toplamının fiyat hareketlerini ölçtüğü kabul edilmektedir. Bkz. Goldstein-Officer (1977).

mallarının dünya piyasa fiyatlarında meydana gelen artışların genelde fiyat yükseltici etkileri olacaktır. Bu artışlar, söz konusu ülkenin dışındaki nedenlerden örneğin, bu malların toplam dünya üretimi için talebin artması veya yabancı rakiplerin arzlarının azalmasından kaynaklanabilir. Kuşkusuz, GSMH deflatörü, ihraç malları fiyatlarındaki bu artışlardan doğrudan etkilenir. İhracatın nihai mallardan ya da üretim sürecinde kullanılan girdilerden oluşması ölçüsünde bunların fiyatlarındaki artışlar da tüketici ve toptan eşya fiyat endekslerini yükseltecektir. İhracatın sadece tüketim mallarından oluşması (ki bu durumda tüketim mallarının iç ve ihraç fiyatları birlikte değişecektir) veya ülke içinde tüketilen malların ihraç mallarının yakın ikameleri olması ya da ihraç edilen malların, tüketim malları üretiminde kullanılan girdiler olması durumlarında, dünya ihraç fiyatlarındaki artışlar, tüketici fiyat endekslerini de etkileyecektir. Fiyatı yükselen ihraç malları tüketim malları ve tüketim malları üretiminde kullanılan girdiler değilse, tüketici fiyatlarn endeksi doğrudan etkilenmeyecektir. Fakat, diğer değişkenlerle birlikte olası birçok ülke içi bağlantılar ihraç fiyatlarının iç fiyatları etkilemesine neden olabilir. Nitekim Aukrust'un makalesinde açıklanan model, böyle bir bağlantıyı göstermektedir. Bu modele göre, ihraç malları fiyatlarında meydana gelen artışlar ihraç malları üreten endüstrilerdeki ücretleri ve dolayısıyla diğer sektörlerdeki ücretleri ve fiyatları da etkileyecektir. Görüldüğü gibi, modelde dışsal bir değişkenin, ulusal fiyat düzeyini nasıl etkilediği gösterilirken, sadece ülkeler arasında neyin yayıldığı değil, fakat etkilenen ülkedeki etkilenen değişkenlerin ulusal fiyat düzeyini nasıl etkiledikleri de belirlenmektedir.

Uluslararası ticarete konu olan mal fiyatlarındaki artışlar kanalıyla enflasyonun ülkeler arasında geçişi konusunda, ülkelerin bu kanaldan etkilenme dereceleri arasında önemli farklılıkların olabileceğini söylemek gerekir. Çünkü, ülkelerin uluslararası ticarete konu olan malların fiyatları kanalıyla, dış enflasyonun etkisinde kalma dereceleri herşeyden önce, dış ticaret sektörünün GSMH içindeki payı ve ülke büyüklüğü ile ilgili olarak değişen bir durumdur (5). Gerçekten, dış ticaret sektörünün GSMH içindeki payı arttıkça, ülkelerin dışarıdan enflasyon ithal etme olasılıkları da yükselecektir. Ayrıca, bir ülkenin «küçük» veya «büyük» olması da, dış ticaret sektörünün GSMH içindeki payı ile birlikte, ülkenin dış enflasyondan etkinleme derecesini belirler. Nitekim, dış ticaret sektörünün GSMH içindeki payı büyük olan küçük bir ülkenin ithal ve ihraç fiyatlarının bü-

(5) Büyük ülke deyiminden, dünya ticaretinde önemli paya sahip ülke kastedilmektedir.

yük ölçüde dünya fiyatlarınca belirleneceği açıktır. Büyük ülkeler yönünden ise, iç etkiler özellikle ihraç fiyatlarının belirlenmesinde egemen olabilceği gibi, bazen dış etkilerle eşit ağırlıkta da olabilir.

Konuyla ilgili olarak OECD'de yapılan bir çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır (OECD, 1973 : 86) :

1. ABD'de ihraç fiyatları büyük ölçüde iç fiyatlar tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle, ABD'nin fiyat etkileri kanalıyla enflasyon ithali mümkün olsa bile, fazla önemli olmayacaktır.

2. Almanya ve İngiltere'de ihraç fiyatlarının belirlenmesinde iç fiyatların etkisi güçlü olmakla birlikte, ABD'de olduğu kadar etkili değildir. Dolayısıyla, bu ülkeler dış fiyat etkilerine daha açık olmaktadırlar.

3. Kanada, Japonya ve Fransa'da ihraç fiyatları üzerinde iç ve dış fiyat etkilerinin daha eşit olarak dağıldığı görülmektedir.

4. Avusturya, Hollanda, Norveç ve İsveç gibi daha küçük ülkelerde ihraç fiyatları, iç fiyatlardan çok dış fiyatlar tarafından belirlenmektedir. Başka bir deyişle, sözkonusu ülkeler büyük ölçüde dış enflasyonun etkisi altındadırlar.

B. Dış Talep Baskıları

Talep baskılarının bir ülkeden diğerine yansıması, enflasyonun uluslararasında geçişiyle ilgili kanallardan bir diğerini oluşturur. Talep etkileri yabancı ülkelerin, ülkede üretilen ihraç ve ithalata rakip malların talebinde bir artışa yol açmaları durumunda ortaya çıkacaktır (Scarfe, 1973 : 193). Talep etkileri, açık ekonomi (Keynesçi) çarpan modeli çerçevesi içinde incelenebilir. Bir ülkede toplam talepte meydana gelen artışlar, diğer ülkelerden yapılan ihracatın artmasına yolaçabilir. İhracat artışı, bu ülkelerde çarpan mekanizmasıyla, sırasıyla gelir ve fiyat artışlarına yol açacaktır. Ülkeler tam istihdam düzeyine yakın iseler, her biri talebini diğerinin mallarına yönelteceğinden, aşırı talep enflasyonist baskılarla birlikte bir ülkeden diğerine yayılacaktır (Frisch, 1977 : 1308). Kapalı bir ekonomide yatırımlardaki bir artışın çarpan mekanizmasıyla geliri arttırdığı gibi, ihracat (dış talep) artışı da açık bir ekonomide dış ticaret çarpanı kanalıyla, önce dış ticaret sektöründe çalışanların gelirini yükseltecektir. Gelir artışları ise daha fazla harcama yapılmasına neden olacaktır. Artan gelirin ne ölçüde ülkede üretilen mal ve hizmetlere harcanacağı, marjinal tasarruf eğilimi ile marjinal ithal eğilimine bağlıdır. Bu eğilimler ne kadar küçük olursa, ülkede üretilen mal ve hizmetlere yapılacak harcamalar o kadar yüksek olacaktır. Böyle bir gelişmenin

ise, enflasyonist etkilerinin olabileceği açıktır. Aksine, marjinal tasarruf eğilimi ne kadar büyük olursa, marjinal tüketim eğilimi de o kadar küçük olacağından, çarpan etkisi de o kadar az olacaktır. Marjinal ithal eğiliminin büyüklüğü ölçüsünde gelir artışları dış piyasalarda efektif talebe dönüşerek iç piyasada baskı yapmayacaktır.

Talep etkileri özellikle, sanayileşmiş ve dünya ticaretinde büyük payı olan ülkelerden kaynaklandığında diğer ülkelerde önemli fiyat değişmelerine yol açmaktadır. Nitekim ABD'nin çok büyük bir hammadde tüketicisi olması nedeniyle bu ülkenin hammadde tüketimindeki bir genişleme diğer ülkelerdeki enflasyonist baskıları şiddetlendirmektedir. Benzer şekilde, Almanya'daki ekonomik boom'un ortaya çıkardığı talep etkisi, Almanya'nın ticari ilişkilerin olduğu başlıca ülkelerde 1968-1970 döneminde güçlü enflasyonist baskılar oluşturmuştur.

Dış talebin neden olduğu mal ve hizmet ihracatının artmasıyla ortaya çıkabilecek cari işlemler fazlaları, doğrudan ülke gelirini yükselterek yabancı paraların merkez bankasınca satın alınmasıyla ortaya çıkabilecek parasal genişlemeden ayrı olarak enflasyonist etkilere sahip olacaktır. Dış ticaret çarpanı kanalıyla ek ihracat, gelirdeki artış sonucu ülkedeki yatırımları özendirebilir. Nitekim, dış talep nedeniyle artan ihracatın neden olduğu cari işlemler fazlasına sahip Avrupa ülkelerinde ve Japonya'da ihracatın önderlik ettiği bir ekonomik genişleme devresi yaşanmıştır. Başka bir deyişle, dış talep sonucu ihracatta gerçekleşen artış, iç yatırımlarda bir artış sürecini başlatmış ve tüketim harcamalarında da hızlı bir yükselmeye neden olmuştur (Katz, 1973 : 9). Bu gelişmelerin fiyatlar üzerinde büyük bir olasılıkla artırıcı etkilerinin olduğu söylenebilir. Nitekim, Almanya'da ihracat artışı dış ticaret çarpan mekanizmasıyla yatırım ve daha sonra tüketim harcamalarında bir genişlemeye yol açmıştır.

Yabancı aşırı talebin yöneldiği ihraç malları ne olursa olsun, talepteki bu artış bir yandan ihracat yapan ülkenin mal ve hizmet üretimini ve diğer yandan ihraç malları üretiminde yaratılan geliri yükseltecektir. Gelir ve talepteki bu ilk artıştan daha ileri artışlar basit çarpan mekanizmasıyla gerçekleşir. Gelir ve talep artışları mal ve hizmet üretiminin önemli ölçüde üzerinde ise enflasyonist baskılar yaratabilecektir.

Enflasyonist bir dışsal çevrede, mal ve hizmet arzında yukarıda bahsedilen nitelikte bir artış, ihraç mallarına yönelik yönelik yabancı talepteki bir artışın sonucu olmakla birlikte daha önce de belirtildiği gibi, bu artış yabancı rakiplerin cari fiyatlarda arzlarını azaltmalarının bir sonu-

cu da olabilir. Böyle bir durumda dış talep ülke ihraç mallarına yönelecektir.

Talep etkileri kanalıyla enflasyon ithali dolaylı bir biçimde de gerçekleşebilir. Nitekim, ithal malları fiyatlarının yükselmesi durumunda iç talep yabancı mallardan ithal mallarına rakip yerli mallara yöneleceğinden enflasyonist baskılara neden olabilir. Böyle bir durum ithal malları talep esnekliğinin 1'den büyük olduğu zaman gerçekleşecektir. İthal fiyatlarının yükseldiği, fakat ithal malları talep esnekliğinin 1'den küçük olması durumunda ithalat değeri yükselir. Bu durumda iki mekanizma aynı yönde işleyecektir. İthal malları fiyatlarındaki, ithal girdileriyle üretilen mal fiyatlarındaki ve ithal mallarının rakipleri olan mal fiyatlarındaki artışların enflasyonist olmaları yanında ithal fiyatlarının yükselmesiyle ülkeye giren mal ve hizmet miktarında meydana gelen azalma, ülke içinde ithalata rakip mal ve hizmet üretimi ile giderilemediği takdirde enflasyonist baskılar oluşturabilecektir.

Dış talep artışının enflasyonist etkileri konusunda son olarak ihracat sektöründe ortaya çıkan likidite artışına değinmek gerekmektedir. Nitekim, dış talepteki artışın özendirdiği ihracat artışıyla oluşan cari işlemler fazlaları ihracat sektöründeki likiditeyi arttıracaktır. Likiditenin artması ise gelirlerin artması demektir. Likidite etkileri merkez bankasınca nötrleştirilse bile ihracat artışı içeride ekonomik genişleme için bir potansiyel oluşturacaktır. İhracat artışı mal ve hizmet üretimini olduğu kadar işgücü talebini de etkileyebilir. Tam istihdam durumunda işgücü talebinde meydana gelebilecek artışlar ise, bir ücret-fiyat enflasyonunun ortaya çıkmasına neden olabilecektir (Katz, 1973 : 26).

C. Ödemeler Bilançosu Fazlaları

Enflasyonun ülkeler arası geçişiyle ilgili kanallardan bir diğeri de likidite etkileriyle (6) ortaya çıkan kanaldır. Söz konusu etkiler ödemeler bilançosunda oluşan bir fazlanın neden olduğu ulusal para arzındaki artışın bir sonucudur. Burada üzerinde durulan sadece cari işlemler dengesinde meydana gelen bir fazla olmayıp, ödemeler bilançosunun genel dengesindeki bir fazlanın varlığıdır. Başka bir deyişle, cari işlemler ve sermaye hareketleri toplamındaki bir fazlanın etkileridir. Bu kanal, yabancı talep artışının ülke ihracatını özendirerek ulusal gelir ve harcama akı-

---

(6) Bu etkiler, cari işlemler bilançosu ve sermaye akımlarının parasal koşullar ve dolayısıyla, iç talep ve fiyatlar üzerindeki etkileridir.

mında neden olduğu bir artışı değil, fakat uluslararası rezerv akımının önce parasal taban ve dolayısıyla para arzında oluşturduğu bir artışı ifade etmektedir. Uluslararası rezervlerde ortaya çıkan bir artış parasal tabanı (7) genişleterek ülkenin para arzı üzerinde doğrudan etkili olacaktır. Ayrıca, parasal yetki kurumları uluslararası likiditedeki artışın ülkenin rezevlerini azalttığını düşünüyorlarsa rezerv artışı ülkenin para arzını doğrudan etkileyecektir. Bahsedilen bu etki ile birlikte parasal çarpanın da işlemesiyle, uluslararası rezervlerde ortaya çıkan bir değişme ülkenin para arzı üzerinde genişletici etkiler oluşturacaktır (8)

Uluslararası rezervler, parasal tabanın kısıtlarından sadece birisidir. Uluslararası rezevlerdeki değişmeler önce parasal taban ve dolayısıyla para arzı üzerinde doğrudan etkili olurken parasal tabanı oluşturan diğer kısımlar da parasal yetki kurumlarının benimsedikleri politikalara bağlı olarak uluslararası rezerv kısmının etkisini azaltıcı veya arttırıcı yönde değişebilirler (Heller, 1976 : 70-71).

Ülkeye yönelik, bahsedilen nitelikteki rezerv akımlarını doğuran dış enflasyonist etkilere örnek olarak, yabancı ülkelerde gerçekleşen gelir artışları ve bu ülkelerde uygulanan para politikalarının gevşetilmesi gösterilebilir. Nitekim, yabancı ülkede meydana gelen gelir artışları, ülkenin ihraç mallarına olan dış talebi ve dolayısıyla döviz arzını arttıracaktır. Diğer taraftan, yabancı ülkelerde para politikalarının gevşetilmesi bu ülkelerde fiyat düzeylerinin yükselmesine yol açarak, ülke mallarının fiyatlarında nisbi bir ucuzlamaya neden olacaktır. Bu da ülke mallarına yönelik talebi ve döviz arzını artırır. Ayrıca, yabancı ülkelerde para politikasının gevşetilmesiyle faiz hadlerinde görülen düşmeler sermaye çıkışına yol açacaktır ki bu da sermaye akımlarının yöneldiği ülkeler açısından sermaye girişi demektir. Sermaye girişlerinin ise nötrleştirilemedikleri durumlarda fiyat düzeyinin yükselmesinde etkili olabileceği açıktır.

Uluslararası rezerv artışlarının neden olduğu ulusal para arzı artışları daha sonra ulusal enflasyon oranları üzerinde etkili olabilecektir; ekonomik birimler parasal değişmelere tepki olarak finansal ve reel varlık portföylerini yeniden düzenlerken, parasal değişmelerin fiyat değişmelerine dönüştüğü kanallar çok çeşitlidir. Parasal genişlemenin sonun-

---

(7) Parasal taban; net dış varlıklar, net iç varlıklar, dış alım teminat ve bedelleri ile net diğer öğeler toplamından oluşmaktadır.

(8) Uluslararası rezerv artışı parasal tabanın dış kaynak kısmını artırararak önce parasal tabanin genişlemesine ve M=mT ilişkisiyle para arzı artışına neden olacaktır. Burada M=para arzı, m=parasal çarpan ve T=parasal tabanı göstermektedir.

da ekonomide toplam talepte bir artış eğilimi olacaktır. Toplam talepteki bu artış ya üretimi ya da fiyatları yükseltecektir. Parasal değişmelerin reel üretim üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaması durumunda belirli bir ayarlama döneminden sonra ulusal fiyat düzeyini yükseltmesi beklenebilir (Heller, 1976 : 64)

Ödemeler bilançosu fazlasının iç likidite etkilerinin enflasyonun uluslararası geçiş mekanizmasında 1970 sonrasında görülen başlıca parasal akımlardan çok daha önce önemli bir faktör olduğunun belirlenmesiyle, geçiş sürecinin parasal açıklaması önem kazanmıştır. Merkez bankasının ödemeler bilançosu fazlalarını satın alması ülkenin para arzını genişletecektir. Bu genişlemenin büyük bir olasılıkla enflasyonist etkileri olacaktır (9). Çünkü, sabit kur sisteminin kuralları ulusal paranın değer kazanmasını engellemek için merkez bankasının müdahalesini gerektirir. Bu müdahale merkez bankasının ödemeler bilançosu fazlasını satın almasıyla gerçekleşir. Bu işlemin bir sonucu olarak parasal taban ve dolayısıyla para arzı genişleme gösterir. Böylece, ülke enflasyonist baskıların etkisine girecektir. Bu nedenle, iktisatçılar, parasal yetki kurumlarının ek uluslararası rezevleri nasıl ve ne ölçüde nötrleştirebileceklerini (10) ve bunda başarısız olma durumunda banka sisteminin kredi yaratmasını nasıl sınırlayabileceklerini araştırmışlardır. (11)

Ülke dışındaki gelişmeler sonucu ortaya çıkan ödemeler bilançosu fazlaların likidite etkileri kanalıyla enflasyona neden olması konusunda farklı görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Bir görüşe göre, ABD'nin ödemeler bilançosu açıkları, diğer ülkelerdeki fiyat artışlarının hızlanmasının gerisindeki başlıca faktördür (OECD, 1973 : 88). Karşıt görüşe göre, dışarıda yaratılan likidite bir noktaya kadar normal likidite gereksinimini karşılamak için gerekli olan iç para yaratılmasını sağlamıştır. Başka bir deyişle, iç para arzı, iç kredi yaratılması yerine, uluslararası re-

---

(9) Merkez Bankası yabancı ülkelerden alacak hakkı veren dövizleri satın aldığında yaptığı, banknot çıkarma işlemidir. Banknot veya kağıt para ise bir ülkenin toplam para arzını oluşturan ödeme araçlarından olduğuna göre, banknot çıkarılmasıyla ulusal para arzı genişleyecektir.

(10) Nötrleşme işlemleri uluslararası rezervlerin para arzını arttırarak ülke içinde enflasyonist olmalarını önlemek üzere gerekli parasal işlemlerdir.

(11) Merkez Bankası açık piyasa satış işlemi yaptığı zaman, bu satışın bir kısmını bankalara yaparak onların kasalarındaki parayı azaltabilir. Halka, doğrudan satış yaptığında halkın elindeki paranın azalması bankaları da etkiler. Çünkü, elinde daha az para olan halk bankalara daha az mevduat yatıracak ve onlar da kredi hacmini daraltmak zorunda kalacaklardı.

zervlerdeki artışla gerçekleştirilmiştir (OECD, 1973 : 88). Ayrıca, ülkeler uluslararası rezerv fazlasından gelen istenmeyen likiditenin yaratılmasını değişen derecelerde nötrleştirebilirler. Bundan da önemlisi, daha fazla para yaratılması hızlanan enflasyon oranın bir nedeni olmaktan çok bir yansıması olabilir (12)

Ülkelerin uluslararası rezervlerin istenmeyen parasal etkilerini nötrleştirmeyi başarıp başaramadıklarının belirlenmesini engelleyen birçok kuramsal ve teknik güçlükler vardır. Uluslararası rezerv girişleriyle sağlanan fazla, önce para arzını ve bankaların likiditesini arttıracaktır. Banka likiditesinin artışı ise bankaları, kredileri ve mevduatları genişletmek için özendirecektir. Ödemeler bilançosundaki fazlanın para arzı ve banka likiditesi üzerindeki etkisini ölçmek nisbeten kolay olmakla birlikte, kredi ve mevduat genişlemesi üzerindeki etkisinin ölçülmesi oldukça zordur. Çünkü, böyle bir ölçmenin yapılabilmesi, banka sisteminin davranışına uygun ekonometrik modelleri gerektirir. Ayrıca, ödemeler bilançosu fazlasından kaynaklanan istenmeyen parasal etkinin nötrleştirilmesinde parasal yetki kurumlarının başarısını değerlendirmek için, bunların ödemeler bilançosu fazlasının para arzında genişletici etkiye sahip olmasını istedikleri dönemlerle, böyle bir etkiyi azaltmak istedikleri dönemleri ayırmak gerekir (OECD, 1973 : 8).

Parasal etkilerin nötrleştirilmemesi durumunda bile, her rezerv akımının ülkede para arz fazlası oluşturmayacağını kabul etmek gerekir. Ülkeye rezerv girişinin enflasyona yol açması, rezerv akımının ülkede bir para arz fazlası yaratmasını veya mevcut bir fazlayı artırmasını gerektirir. Başka bir deyişle, rezerv girişi öncesi ülkede para arz ve talebi eşit olsa bile, artan rezervlerin para arzına yansıması ölçüsünde veya para talebinin üzerinde bir para arz fazlasının ortaya çıkması durumunda enflasyonist etkiler söz konusu olabilecektir. Para otoritelerince tatmin edilmemiş aşırı para talebi varsa, rezerv girişi, bu talebi karşılayacak olan ulusal para arzını sağlayabilir. Ancak, rezerv girişlerinin devamı durumunda para talebinin üzerinde bir arz fazlası ortaya çıkacaktır.

ABD ödemeler bilançosu açıklarına tekabül eden diğer ülkelerin ödemeler bilançosu fazlalarının, bu ülkelerin para taleplerini tatmin edici nitelikte olduğu ileri sürülmüştür. ABD ödemeler bilançosundaki açık-

---

(12) M=D+R şeklinde ifade edilen para arz denkleminde D, banka sisteminin tuttuğu net iç varlıklar olarak tanımlanan (iç krediler) ve R., banka sisteminin tuttuğu uluslararası rezervlerdir. Görüldüğü gibi, para stokundaki (arzındaki) bir artış ya uluslararası rezervlerde ya da iç kredilerdeki bir artışla gerçekleşebilir.

ların yabancıların tatmin edilmemiş dolar taleplerini veya kendi ulusal para taleplerini yansıttığı ölçüde bu açıklar, diğer ülkeler için enflasyonist olmamıştır denebilir. ABD ödemeler bilançosu açıkları, diğer ülkelerin karşılanmamış para taleplerini karşılayarak, aksi durumda ortaya çıkabilecek deflasyonist etkileri engellemiştir. Ancak, para dışındaki likit varlıkların paranın yakın ikameleri olmaları ölçüsünde net likidite tanımına göre bir ödemeler bilançosu fazlası da parasal rezervlerde bir artışa yol açmasa bile, para dışındaki likit varlıklar halkın elindeki likit varlık stokunu artıracağından, fazla gösteren ülkede enflasyonist etkiye sahip olacaktır (Salant, 1977 : 287)

ABD ödemeler bilançosundaki açıkların ABD'nin parasal tabanını azaltmadan diğer ülkelerin uluslararası rezervlerini ve ayni zamanda parasal tabanlarını artırması, kuşkusuz bu ülkelerin ulusal para arzlarında büyük artışlara yol açmıştır. Gerçekten, ABD'nin ödemler bilançosu açıkları diğer ülkelerin finansal durumu üzerinde çok büyük etkiler oluşturmaktadır. ABD ödemeler bilançosu açıklarının bir kısmı, diğer ülke merkez bankalarının döviz kurlarını korumak için müdahale etmeleri nedeniyle, bu ülkelerin merkez bankalarının rezerv varlıkları olarak ortaya çıkmaktadır. Merkez bankasının bu varlıklarının ticari bankalara borçları olarak karşılıkları vardır ve mevduat genişlemesi için artan bir baz oluşturmaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse, ödemeler bilançosu fazlalarının genelde ithal edilen enflasyonun önemli bir aracı olduğu ifade edilebilir. Bu fazlaların tümüyle nötleştirilmesi mümkün olsa bile, potansiyel olarak enflasyonist etkilerinin olacağı açıktır.

D. Diğer Kanallar

Bu başlık altında, enflasyonun bir ülkeden diğerine geçişiyle ilgili olarak yukarıda bahsedilenlerin dışında kalan kanallar incelenektir.

Bu kanallardan biri, mal piyasaları arasında dolaylı bağlantıdan ayrı olarak, ücretlerin uluslararasında birbirleriyle olan bağlantılarıdır. Bu bağlantı değişik şekiller alabilir. İlki, ulusal işgücü piyasaları arasında varolan rekabet nedeniyle olanıdır. İşgücünün ülkeler arasında serbestçe hareket etmesinin mümkün olabildiği durumlarda, ücretler arasındaki bağlantıya doğrudan doğruya ilgili ülkeler arasında ya da diğer ülkeler aracılığı ile işleyecektir. Söz konusu bu bağlantılar, kuşkusuz, göç yasaları, dil ve adet farklılıkları ve işgücünün ülkeler arasında serbest hareketini engelleyen diğer sosyal faktörlerce sınırlanmaktadır. Bununla birlikte, son yirmibeş yıl içinde İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye ve Ku-

zey Afrika ülkelerinden Almanya, İsviçre, Hollanda ve Fransa'ya kitle halinde işgücü hareketleri, ücret bağlantılarının ve dolayısıyla bu kanalla ülkelere iletilen enflasyonist etkilerin önemini artırmıştır. Enflasyonist etkilerin özellikle, dışa göç süreciyle önemli işgücü kaybına uğrayan ülkeler yönünden büyük olduğu söylenebilir. Çünkü, işgücü kayıpları bu ülkelerde ücret düzeylerinin ve dolayısıyla fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Benzer durumlar Avrupa ülkeleri arasında da vardır. Nitekim, 1963 yılında Hollanda'da meydana gelen ücret artışları ve enflasyon üzerinde Almanya'nın işgücü talebinin ve ücret artışlarının büyük rolü olmuştur. (Braun, 1975 : 33). Diğer taraftan Helliwell, yaptığı bir araştırmada, Kanada ve ABD'de işgücü piyasalarının göreli durumlarının ABD'den Kanada'ya ve Kanada'dan ABD'ye olan güçler üzerinde önemli etkilerinin olduğunu belirlemiştir (Helliwell, 1984). Bu haraketlerin özellikle Kanada işgücü piyasasında ücretler üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Ulusal işgücü piyasaları arasındaki rekabet baskısına ek olarak ülkeler arasındaki ücret bağlantıları üzerinde önemli olabilecek bir etken de, işgücü piyasalarında görülen monopol ve oligopol durumlardır. Uluslararası sendikalar veya ulusal sendikalar arasındaki işbirliği ve çok uluslu, şirketlerin uluslararası fiyat politikalarının ücretler üzerindeki etkisi buna kanıt olarak gösterilebilir. Çok uluslu şirketler ve sendikalar nedeniyle ücret ve fiyat bağlantılarının ayrıntılı araştırması veri yokluğunda zordur. ABD ve Kanada ile ilgili olarak yapılmış bir araştırma bu konudaki başlıca çalışmadır.

Bununla birlikte, işgücü piyasalarında arz yönünden gelen asıl etkiler «gösteriş etkisi» ile fiyat bekleyişleri olarak adlandırılan etkilerdir. Gösteriş etkisi, diğer ülkelerdeki sendikaların ayni endüstrilerde sağlamış oldukları ücret artışları nedeniyle, işçi sendikalarının ülkede ücret artışı sağlamak için yaptıkları baskıyı ifade eder (Salant, 1977 : 189). Bu tür ücret taleplerinin karşılanıp karşılanmayacağı büyük ölçüde işverenlerin direncine bağlı olacaktır ki, o da sırasıyla, kısmen maliyet artışlarının alıcılara yansıtılma derecesine, kısmen de mal piyasalarındaki koşullara bağlıdır. Ücretlerin hakem kurullarınca belirlendiği ülkelerde ücret taleplerinin karşılanıp karşılanmayacağı bu faktörler yanında başka değişkenlere de bağlı olacaktır.

Bu değişkenlerden biri, tüketici fiyatlarında meydana gelen değişmelerdir. Tüketici fiyatlarının büyük ölçüde ithal fiyatlarından etkilendiği küçük açık ekonomilerde, ücretler, diğer ülkelerin ihraç fiyatlarına ve dolayısıyla bu ülkelerdeki ücretlere bağlı olabilir. Geçmişteki gerçek fiyat artışlarına dayanan tüketici fiyat endekslerindeki artış beklentilerinin

de ücret düzeyini yükselteceği ve bu etkinin devam ettiği sürece, enflasyonun bir ülkeden diğerine geçişinin ve bu geçişin hızlanmasının bir mekanizması olacağı açıktır (Salant, 1977 : 189).

İthal edilen tüketim mallarının fiyatlarındaki artışların ücretleri, sadece hakem kurullarınca verilen kararlara dayanak olması nedeniyle değil, fakat sendika militanlığı nedeniyle de yükselttiği savunulmuştur. Başka bir deyişle, ithal edilen tüketim mallarının fiyatlarındaki artışların militan sendikalar tarafından ücret artışları sağlamak üzere yoğun bir biçimde kullanılabileceği söylenebilir.

Parasal ücretlerin, tüketici fiyatları endeksiyle birlikte yükseldiği bir durumda, sendikaların reel ücretler için pazarlık ederek, ücret artışları sağlamaları durumunda, nominal ücretler tüketici fiyatları endeksinden daha fazla yükselecektir. Böylece, ithal edilen tüketim mallarının fiyat artışları, ithalatçı ülkede fiyatlar genel düzeyindeki artışların ötesinde ücret artışları sağlanmasında sendikaların yararlandıkları gerekçelerden birisini oluşturmaktadır. Böylece, dış enflasyonist gelişmeler ülkeye iletilmiş olmaktadr.

Ulusal fiyat düzeyi üzerinde gösteriş etkileri ve diğer maliyet yükseltici faktörler kanalıyla işleyen bağlantıların önemi hem kuramsal olarak ve hem de uygulama yönünden tartışma konusu olmuştur. Nitekim, maliyet yükseltici faktörlerin, enflasyonist parasal politikaların uygulanmadığı koşullarda işleyemeyeceği savunulmuştur (Salant, 1977 : 190). Başka bir deyişle, yüksek ücretler için sendika baskılarının bir fiyat enflasyonuna neden olabilmesi için para arzı genişlemesi gerekmektedir. Bu görüş, ayni oranda enflasyonun sendika baskısı olmadan da gerçekleşebileceği savının başka bir biçimde ifadesi olmaktadır.

Sendika militanlığının, parasal ücret oranlarındaki enflasyonu açıklamak üzere doyurucu bir açıklama sağlayıp sağlamadığının belirlenmesi amacıyla yapılan görgül çalışmalar sendika militanlığını ölçmek için sayısal bir ölçü bulmanın güçlüğü ile karşı karşıyadır. Ward ve Zis'in sendika militanlığını temsil için kullandıkları üç alternatif grev eylemi ölçüsünden hiçbiri altı ülkeyi kapsayan çalışmalarında, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Purdy-Zis, 1974).

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız diğer etkilerin enflasyonun bir ülkeden diğerine geçişinde önemli rollerin olduğu yadsınamaz. Ayrıca, uluslararası bütünleşme hareketlerindeki gelişmeler paralel olarak, diğer etkiler kanalıyla enflasyonun uluslararası geçişinin daha da önem kazanacağı söylenebilir.

III. ESNEK DÖVİZ KURARINDA GEÇİŞ KANALLARI

Enlfasyonun ülkeler arası geçişi ile ilgili olarak yukarıda yapılan açıklamalar, ulusal paraların sabit kurlarla birbirine bağlı olduğu bir sistemle ilgilidir. Acaba kurların serbestçe dalgalandığı bir sistemde geçiş mekanizması ne gibi farklılıklar gösterecektir. Bu kısımda konu sabit kur sisteminde benimsenen yaklaşıma benzer bir biçimde ele alınarak incelenecektir.

A. Uluslararası Ticarete Konu Mal Fiyatlarındaki Artışlar

Bu bölümde önce, ihraç mallarının daha sonra da ithal mallarının fiyat değişmeleri ele alınmaktadır.

Bir ülkenin ihraç mallarının dünya fiyatlarındaki genel bir artış, ülkenin ihracatını değer olarak yükselteceğinden, başlangıç döviz kurunda söz konusu ülkenin parasına aşırı bir talep yaratacaktır. Başka bir deyişle, döviz arzı denge döviz kurunda artacaktır. Ülke parasının böylece değer kazanması, bu ülkenin parasıyla ölçülen fiyat artışlarını önleyecek ya da azaltacaktır. Bu koşullarda ülkenin ithal malları fiyatlarında herhangi bir artış, ki döviz talebini artırarak ulusal paranın değer kaybına yol açacaktır, ithal malları fiyatlarında bir artış söz konusu değilse ülkenin ulusal parasıyla ifade edilen ithal fiyatları, değerlenmiş ulusal para nedeniyle düşecek ve iç talep, ülkede üretilen ithalata rakip mallardan, fiyatları düşen ithal mallarına kayacaktır. İç talepteki bu kayma, ithalata rakip mal fiyatları üzerinde frenleyici ya da düşürücü etkiler oluşturabilir. Dünya fiyatları ve dolayısıyla ülke içi fiyatları yükselen ihraç mallarının az bir kısmı ülkede satılıyorsa (ki bu durumda fiyat yükseltici etkileri önemli olmayacaktır) ithal ve ithalata rakip mal fiyatları da düşebiliyorsa, gayri safi milli harcamanın ortalama fiyatları ve tüketici fiyatları gerçekten düşebilir. Çünkü, bu fiyatlar, düşme eğilimi gösteren ithal ve ithalata rakip mal fiyatlarını içermekte, buna karşılık, fiyatları yükselen ihraç mallarını içermemektedir. Bu nedenle, söz konusu fiyatlar muhtemelen, ülke içinde satılan ihraç edilebilir mal fiyatlarındaki artışın etkisini giderecek ölçüde düşecektir. GSMH deflatörü, ithal fiyatlarını içermemesine karşılık, muhtemelen yükselecek olan ihraç fiyatlarını ve düşme eğiliminde olan ithalata rakip mal fiyatlarını içerdiğinden, her iki yönde de değişebilir. İthal ve ithalata rakip mal fiyatlarındaki düşme, ülke içinde tüketilen ihraç edilebilir mal fiyatlarındaki artıştan fazla ise, tüketici fiyatları yönünden ücretleri yükseltici bir baskı olmayacaktır. Genel ücret düzeyi bu durumda ihracat sektöründe ihraç fiyatlarındaki artışların önemli ölçüde ihracat sektöründeki ücretlere yansımasıyla ve Iskandinav modelinde varsayıldığı gibi, ekonominin diğer sek-

törlerindeki ücretlerin, ihracat sektöründeki ücretlere sıkı sıkıya bağlı olmasıyla yükselebilir (Salant 1977 : 194)

Yukarıda bahsedilen durumlarda, gayri safi harcama deflatörü ve tüketici fiyat endeksindeki değişmenin yönü ne olursa olsun ve de gayri safi milli hasıla deflatörü ne kadar yükselirse yükselsin, bütün fiyat endeksleri, sabit döviz kuru sisteminde olduğundan daha az yükselecektir. Çünkü, esnek döviz kurlarında ülkenin ihraç malları dış fiyatlarında meydana gelen artışın döviz kurumunu düşürücü etkisi, ithal malları fiyatlarının ulusal para cinsinden düşmesine yolaçmaktadır. Sabit döviz kuru sisteminde ise, ulusal paranın değerlenmesini ve dolayısıyla ithal malları fiyatlarının düşmesini sağlayacak bir mekanizma yoktur.

İthal mallarının dünya fiyatlarında, ülkenin dışındaki etkiler sonucu bir artışın gerçekleşmesi durumunda, böyle bir artış, tüketici fiyatları endeksi, ithal malları fiyatlarını içerdiğinden tüketici fiyatları endeksinin yükselmesine neden olacaktır. İthal malları talebinin fiyat esnekliği yüksek ise, ithal malları fiyatlarının artması, ithal talebini ve dolayısıyla ithalat için döviz talebini azaltacağından ulusal paranın değişim değeri yükselecektir. Böylece, döviz kurunun düşmesi, ülkenin ihraç mallarına yönelik yabancı talebi düşüreceğinden, ihraç edilebilir mal fiyatlarında aşağıya doğru bir baskı oluşacaktır. Dış talepteki bu düşme, ihraç edilebilir mal fiyatlarının düşmesi yönünde baskılar oluşturacaktır. Ancak, ithal fiyatlarındaki artışlar, iç talebi ithalata rakip mallara kaydıracak ve belki de talebi diğer yerli mallara yönlendirecektir. Böylece, hem ithal ve ihraç malları talebi ve de fiyatları üzerinde doğrudan zıt etkiler oluşacaktır. Nihai sonuçla ilgili tahmin yapılamamasına karşın, ulusal paranın değişim değerindeki yükselmenin ihraç malları ve ihraç edilebilir malların talebi ve fiyatları üzerindeki azaltıcı etkileri ve bunların ithal fiyatları üzerindeki frenleyici ya da düşürücü etkisi nedeniyle, döviz kurunun değişmesinin engellendiği sabit kur sistemine göre daha az enflasyonist olacağı söylenebilir.

İthal fiyatlarında bir artış durumunda, ithal malları talebi esnek değilse, başka bir deyişle, artan ithal malları fiyatları karşısında ithal talebinde bir değişme yoksa ya da çok az bir değişme varsa, ulusal paranın döviz değeri düşecek ve bu hem ihraç edilebilir malların iç fiyatlarını yükseltecek ve ithal fiyatlarındaki artışı şiddetlendirecektir.

İthal malları talebinin fiyat değişmelerine duyarlı olmadığı bir durumda, ithal fiyatlarında bir artış ithalat değerini ve dolayısıyla ithalat için döviz talebini artıracaktır. Bu ise, döviz kurunun yükselmesi demektir. Böylece, ihraç edilebilir malların iç fiyatları yükseleceği gibi, ithal fiyatlarında başlangıçta meydana gelen artışlara ek baskılar oluşacaktır.

Bu etkiler sırasıyla bir ücret artışı ulusal paranın daha fazla değer kaybı ve uluslararası ticarete konu olan mal fiyatlarında daha fazla bir artış sürecini başlatabilir. Böylece, uluslararası ticarete konu olan mal fiyatlarındaki bir artışla başlayıp ücretler, döviz kuru değişmeleriyle sürüp giden bir döngü, parasal bir kısıtlamayla, ya da ithal malları talebinin esnek olduğu noktaya kadar diğer malların fiyatlarına oranla ithal malları fiyatlarında bir artışla kontrol altına alınmazsa, enflasyonist etkiler yaratacaktır (Salant, 1977 : 195). Bu durumda ortalama fiyat düzeyi, sabit döviz kurları sisteminde olacağından daha fazla yükselebilir. Çünkü, sabit döviz kurlarında, ödemeler bilançosunun cari işlemlerindeki kötüleşmenin parasal gelir üzerinde azaltıcı bir etkisi olacaktır. Ülkenin ödemeler bilançosunda açık (ülke rezerv para ülkesi değilse ve parasal yetki kurumları yabancı rezerv kayıplarının etkilerini gideremezlerse) parasal tabanı azaltacaktır. Bu etkiler, ithal malları ve ithalata rakip mal fiyatlarında, ekonomide bir bütün olarak ücretleri ve maliyetleri artırabilecek herhangi bir yükselme eğilimini fazlasıyla giderebilir.

Ulusal paranın değerlenmesi, enflasyonu önlememekle birlikte, döviz kurlarının sabit olması durumuna göre, fiyat düzeyinin daha az yükselmesini sağlayacaktır. Bu sonuç, ithal ve ihraç malları talebinin esnek olması veya ithal malları talebi esnek olmasa bile, ihraç malları talep esnekliğinin, başlangıç döviz kurunda ödemeler bilançosu fazlası sağlayacak kadar yüksek olması durumunda da gerçekleşir. Çünkü, bütün bu durumlarda, ulusal paranın değeri döviz piyasalarında yükselecektir. Başka bir deyişle, ithal malları talebinin esnek olması durumunda, ithal malları fiyatlarındaki bir artış, ithalat miktarını düşüreceğinden, ithalat değeri azalacaktır. İhraç malları talebinin esnek olması durumunda ise, ihraç fiyatlarında bir düşme, ihracat miktarını artıracağından, ihracat değeri yükselecektir. İthalat değerinin azalması, ithalat amacıyla döviz talebinin azalması, ihracat değerinin artması ise, ülke ihracatı için yabancı döviz arzının artması demektir. Her iki durumun doğal sonucu, ulusal paranın değer kazanmasıdır. Bunun ise fiyat düzeyi üzerinde anti-enflasyonist etkileri olacaktır. Diğer taraftan, ithal malları talebinin esnek olmaması durumunda, ithalat için döviz talebi artacağından etki, ulusal paranın değer kaybı yönünde olacaktır. Ancak, ihraç malları talebinin esnekliğinin yeterince yüksek olması sonucu, döviz arzında meydana gelen artış, ithalat artışının etkisini giderebilir. Böylece, net etki ulusal paranın değerlenmesini sağlayacaktır.

Bütün bu durumlarda, ulusal paranın değer kazanmasının etkisi, döviz kurlarında meydana gelebilecek cari işlemler fazlasını önlemek veya

azaltmak ve böylece gelir ve çarpan sürecinde yaratılan toplam talep genişlemesine neden olan uyarıcıyı ortadan kaldırmaktır.

B. Dış Talep Baskıları

Sabit döviz kur sisteminde enflasyonun talep etkileriyle bir ülkeden diğerine geçişi tartışılırken, talep etkilerinin yabancı ülkelerin, ülkede üretilen ihraç ve ithalata rakip malların talebinde bir artışa yol açması durumunda ortaya çıkacağı ifade edilmişti. Bu kısımda, dış talepteki bir artışın esnek kur sisteminde, ülkede genel fiyat düzeyi üzerinde olası etkileri incelenecektir. Böylece, her iki kur sistemi arasında fiyat etkileri yönünden farklılıklar da ortaya çıkacaktır.

Dış talepteki bir artış, herşeyden önce ilgili ülkenin ihraç mallarına yönelik bir talep olduğundan, bu ülkenin ihracatını artırıcı etkide bulunacaktır. Ancak, ihracatta gerçekleşen artış, sabit kur sisteminde olduğu gibi, çarpan mekanizmasıyla gelir ve fiyat artışlarına yol açacakmıdır, yoksa, esnek kur sisteminin yapısında gelir ve fiyat artışlarını önleyebilecek bir mekanizma mı vardır?

Ülkenin ihraç mallarına dış talebin artması, bu malların satın alınması amacıyla döviz arzının artması demektir. Döviz talebinin değişmediği bir durumda döviz arzının artması döviz kurunun düşmesi ya da ulusal paranın değerlenmesi demektir. Böyle bir durumda, ithalatın ulusal parayla fiyatı düşecektir. Genel fiyat endekslerinin ithal mallarını kapsaması ölçüsünde bu gelişmenin anti-enflasyonist etkilerinin olacağı söylenebilir.

Diğer taraftan, esnek kur sisteminde yabancı talepte meydana gelen bir artışın neden olduğu döviz arzı artışı, talebin yöneldiği ülkenin parasal tabanını genişletmek yerine, ulusal paranın döviz fiyatını yükseltecektir. Başka bir deyişle, ulusal para değer kazanacaktır. Ancak, bu durumda, ihracat sabit döviz kuru sisteminde olduğu kadar artmayacaktır. Çünkü, döviz kurunun düşmesi ya da ulusal paranın değerlenmesi ihracatı engelleyici etkide bulunur. Nitekim, ayni miktardaki ihracat karşılığında eline daha az ulusal para geçen ihracatçının ihracatını artırması beklenemez.

Buna karşılık, sabit kur sisteminde, paritenin korunması gerektiğinden, döviz arzının artmasıyla, ulusal paranın değer kazanmasına müsade edilmez. Bu nedenle, esnek kur sisteminde ulusal paranın değer kazanmasının ihracatı engelleyici etkisi sabit kur sisteminde mevcut değildir.

Görüldüğü gibi, esnek kur sisteminde, dış talebin yol açtığı ihracat, sabit döviz kuru sisteminde olduğu ölçüde artmamaktadır. Dolayısıyla,

ihracattaki bir artış çarpan mekanizmasıyla ülke gelir ve fiyat düzeyini, sabit kur sisteminde olduğu ölçüde yükseltmeyecektir. Kısaca, esnek kur sistemi ülkeyi talep etkileri yoluyla geçen dış enflasyona karşı koruyucu bir işleve sahiptir.

Ülkenin menkul kıymetlerine, yabancı talebin artması durumunda da artan döviz arzı nedeniyle döviz kuru düşecek yani ulusal para değerlenecektir. Ancak, böyle bir durumda ihracatta gerçek bir düşme olmayabilir. Çünkü dış talep ya tümüyle ya da kısmen senet alımına yöneldiğinden ihracat talebi başlangıç durumuna göre azalmış demektir. Böylece dış talebin azalmasından etkilenen ihracat firmalarının kârlarında ve gelirlerinde bir azalm söz konusu olacaktır. Sabit kur sisteminde ise, aksine, menkul kymetlere yönelik talep nedeniyle, ülkeye sermaye girişi, resmi rezervlere ekleneceğnden ihracat sektörün dış faaliyetlerinde bir kayıpla karşılaşmayacaktır (Katz, 1973 : 10).

Özetle, esnek kur sistemi, yapısal olarak, dış talep artışlarının ülkede oluşturabileği enflasyonist baskıları en azından hafifletebilecek mekanizmalara sahip olduğundan, ülkeyi talep kanalından girebilecek enflasyonist etkilerden koruyabilecektir.

C. Ödemeler Bilançosu Fazlaları

Daha önce de belirtildiği gibi, likidite etkileri, ödemeler bilançosunda ortaya çıkan bir fazlanın, ulusal para arzında neden olduğu artışın etkileridir. Ödemeler bilançosu fazlası, sabit döviz kurları sisteminde ülkenin parasal tabanın yabancı kısmını ve dolayısıyla para arzını artıracaktır. Esnek kur sisteminde bir ödemeler bilançosu fazlası ki genelde döviz arzının döviz talebinden fazla olması demektir ve sonuçta döviz kurunu düşürücü, ulusal parayı değerlendirici etki yapar. Ulusal paranın değer kazanması, parasal tabanın yabancı kısmındaki artışları önleyecektir. Çünkü, ulusal paranın değerlenmesi, ülke ihracatını ve dolayısıyla döviz girdisini olumsuz yönde etkileyecektir. Başka bir deyişle, ihracattan sağlanan döviz miktarı düşeceğinden parasal tabanın dış kaynak kısmındaki artışlar da frenlenmiş olacaktır.

Esnek kur sisteminde para stokunun kontrolu, sabit kur sistemine göre daha kolaydır (Salant, 1977 : 196) Ancak, ulusal paranın ödemeler bilançosu fazlası nedeniyle değer kazanması, fiyatları düşük tutarak ve dünya ihraç fiyatlarındaki bir artışın ulusal paranın değerini yükselterek, ithalatın ulusal parayla fiyatını düşürmesi durumunda olduğu gibi, fiilen düşürerek, mevcut para stokunun reel değerini aksi durumda olabileceğinden daha fazla yükseltecektir. Reel para arzındaki bu artış fiyatlarda meydana gelen düşmeyi yavaşlatacaktır.

Bu kanalla enflasyonist baskıların geçişini, döviz kurlarının serbest-

çe dalgalanmamakla birlikte, güçlü ve ısrarlı piyasa güçlerinin baskılarına dayanamayan sınırlı resmi müdahaleye konu olan sistemde de sabit kur sisteminden daha az olacağı söylenebilir.

Özetlemek gerekirse, esnek kur sisteminde ödemeler bilançosu fazlasının enflasyonist etkileri söz konusu değildir. Hatta döviz kurunun düşmesi nedeniyle, ayni miktar ithalat için daha az ulusal para ödeneceğinden, ithalatın ulusal parayla fiyatı düşmüş olacaktır. Bunun, genel fiyat düzeyi üzerinde anti-enflasyonist etkileri olabilecektir.

Esnek kur sisteminde enflasyonist etkilerin ortaya çıkıp çıkmaması, parasal yetki kurumlarının alacakları kararlara bağlı olacaktır.

D. Diğer Kanallar

Diğer kanallar başlığı altında sayılan uluslararası ücret bağlantıları, uluslararası sendikalar ve çok uluslu şirketlerin uluslararası ücret ve fiyat politikaları, gösteriş etkisi ve fiyat bekleyişleri, sabit kur sisteminde olduğu gibi esnek kur sisteminde de enflasyonun bir ülkeden diğerine geçişinde önemli etkileri olabilecek kanallardır. Esnek kur sisteminin bu kanallardan gelebilecek etkileri azatacak ya da şiddetlendirecek bir mekanizmasının olduğu söylenemez. Kısaca ifade etmek gerekirse bu kanalların enflasyonist etkiler oluşturması, ülkede uygulanan kur sisteminden bağımsız olarak meydana gelir.

IV. DIŞ ENFASYONİST ETKİLER VE TÜRKİYE

Bu bölümde, ithal edilen enflasyon konusunda Türkiye için yaptığımız bir uygulama yer almaktadır. Bu uygulama dış enflasyonist etkilerin ölçülmesine yöneliktir. Bununla birlikte, ölçme işlemi, yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan geçiş kanallarının tümünü içeren bir ölçme işlemi olmayıp, sadece uluslararası ticarete konu olan mal fiyatlarında meydana gelen artışların neden olduğu enflasyonist etkilerin ölçülmesine yöneliktir. Fiyat etkileri dışında diğer kanallara geçebilecek enflasyonist etkiler ölçme dışında bırakılmıştır. Uygulamanın sadece fiyat etkileriyle geçen enflasyonun belirlenmesine ayrılmasının bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunları şöylece sıralayabiliriz :

Türkiye gibi, gelişmekte olan ülkeler, özellikle uluslararası ticarete konu olan mal fiyatarıyla geçen enflasyonun etkileri altındadır. Gelişmekte olan ülkelerin hammadde, aramalları ve yatırım malları ithal zorunluluğunda olmaları bu kanalla geçen enflasyonist etkilerin önemini arttırmaktadır.

Ödemeler bilançosu fazlalarının neden olduğu enflasyonist etkilerin Türkiye için söz konusu olmadığı söylenebilir. Çünkü, kuramsal açıklamalarda belirtildiği gibi, bu kanalla enflasyonist etkilerin oluşabilmesi, öde-

meler bilançosu fazlalarının varlığını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin sürekli dış ödeme açıklarıyla karşı karşıya olan bir ülke olması nedeniyle, ödemeler bilançosu fazlalarının oluşturduğu enflasyonist etkilerden değil, belki de ödemeler bilançosu açıklarının neden olduğu anti-enflasyonist etkilerden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Dış talep artışlarıyla geçen enflasyonist etkilere gelince, bunların bir ölçüde ihraç malları fiyatları tarafından yansıtıldığı ifade edilebilir. Dış talepteki artışların ihraç fiyatlarını arttırması ölçüsünde fiyat etkilerinin, talep etkilerini de iç fiyatlara yansıtacağı açıktır.

A. Analiz Yöntemi

Uluslararası ticarete konu olan mal fiyatları kanalıyla ithal edilen enflasyonun ölçülmesi için uyguladığımız yöntem çoklu regresyon yöntemidir. Bu analiz yöntemiyle, dış fiyat etkilerini iç fiyatlara ilettiği kabul edilen bağımsız değişkenlerle, iç fiyatları ya da enflasyon oranını temsil eden bağımlı değişken arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu ilişkiler hesaplanan esneklik değerleriyle ortaya çıkarılmaktadır. Tahmin edilen denklemlerden bulunan esneklik değerleriyle, bağımsız değişkenlerin herbirinde meydana gelebilecek yüzde artışların, iç fiyat düzeyinde oluşturağı yüzde artışları belirlemek mümkün olabilecektir. Böylece, her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişkene göre esnekliği, enflasyon üzerindeki kısmi etkisini gösterecektir.

Dış fiyat etkilerini ülkeye yansıtan başlıca değişkenler, ithal fiyatları ve ihraç fiyatlarıdır. İthal fiyatları ise, iç fiyatlar üzerinde, ithal edilen tüketim malları, ara malları ve yatırım malları kanalıyla etkili olacaktır. Bu nedenle, çalışmamızda fiyat etkilerinin daha ayrıntılı olarak görülebilmesi için bahsedilen bu değişkenler de iç fiyatlardaki değişmeleri açıklamak üzere analize dahil edilmiştir.

B. Uygulama Sonuçları

1968-1983 dönemini kapsayan Türkiye uygulamasıyla ilgili olarak dış fiyat etkilerini iç fiyatlara yansıtan değişkenlerle, iç fiyat düzeyini gösteren toptan eşya fiyatları arasında etkileşimin belirlenmesi amacıyla logaritmik tahmin edilen denklemlerden elde edilen sonuçlarda, determinasyon katsayılarının (R^2) değerlerinin yüksek bulunması bağımsız değişkenlerin, iç enflasyon oranındaki değişmeleri önemli ölçüde açıkladığını göstermektedir. Tahmin edilen regresyon denklemlerinde bağımsız değişkenlere ilişkin katsayılar doğrudan doğruya bu değişkenleri esnekliğini ifade etmektedir.

Tüketim malları ara malları ve yatırım mallarının Türk Lirası cinsinden hesaplanan birim ithal fiyatlarının iç fiyatlar üzerinde etkisini gösteren (1) no'lu denklem,

$$TEFİ = \underset{(-1.26)\ TL}{0.353 - 0.158TMBFİ} + \underset{(4.93)\ TL}{0.747AMBFİ} + \underset{(2.34)\ TL}{0.228YMBFİ}$$

$$R^2 = 0.99 \qquad DW = 1.31$$

olarak tahmin edilmiştir. Denklemde, ithal edilen tüketim malları birim fiyat değişkeninin regresyon katsayısına ilişkin, parantez içindeki (t) istatistiği incelendiğinde, ithal edilen tüketim malları birim fiyatları ile toptan eşya fiyatları arasında % 5 önemlilik derecesinde anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, ithal edilen tüketim malları birim fiyatlarında meydana gelen artışların iç fiyatlar üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Ayrıca, bu değişkene ilişkin katsayının işareti negatif olduğundan kuramsal beklentilerimize de uymamaktadır.

Buna karşılık, ara malları birim ithal fiyatları ve yatırım malları birim ithal parametre tahminleri % 5 önemlilik derecesinde, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Nitekim, ara malları birim ithal fiyatları ve yatırım malları birim ithal fiyatları değişkenlerinin katsayılarına ilişkin (t) istatistikleri, bu değişkenlerin iç fiyatlardaki değişmeleri açıklayan önemli değişkenler olduğunu göstermektedir (13). Bu sonuçlar ve katsayılara ilişkin işaretlerin pozitif olmaları nedeniyle, ara malları birim ithal fiyatlarındaki ve yatırım malları birim ithal fiyatlarındaki artışların iç fiyatları arttırıcı etkide bulunduğu ifade edilebilir. Görüldüğü gibi, ara malları ve yatırım malları birim fiyatlarına ilişkin katsayıların işaretleri kuramsal beklentilere uygundur.

(1) no'lu denklemde, regresyon katsayıları aynı zamanda esneklikleri de gösterdiklerinden, ara malları birim ithal fiyatlarında meydana gelen % 1 'lik bir artışın iç fiyatları % 0.7, yatırım malları birim ithal fiyatlarında meydana gelen aynı orandaki bir artışın da iç fiyatları % 0.2 dolayında arttırdığı sonucuna ulaşılır.

Görüldüğü gibi, Türkiye özellikle ara malları ithal fiyatları kanalıyla enflasyon ithal etmektedir. Bu durumun, önemli ölçüde toptan ithalat içinde ara mallarının payının giderek artmasının doğal bir sonucu olduğu söylenebilir.

Tahmin edilen bu denklemde R^2'nin 0.99 gibi yüksek bir değer alması, toptan eşya fiyatlarında ortaya çıkan değişkenlerin % 99'unun söz

---

(13) Çalışmamızda gözlem sayısı n=16 ve denklemdeki parametre sayısı k=4 olduğunda %5'lik önemlilik derecesinde Tablodan bulunan t=1.782 değeri, t=4.93 ve t=2.34 değerlerinden küçüktür. Dolaysıyla, her iki değişken de, toptan eşya fiyatları üzerinde etkilidir.

konusu iki değişken tarafından açıkladığını göstermektedir. Ayrıca D.W. istatistiğinin 1.31 olarak belirlenmesi % 5 önemlilik derecesinde otokorelasyon olmadığını ifade etmektedir.

Tahmin edilen (2) no'lu denklemde, ara malları ve yatırım malları birim ithal fiyatlarının bir gecikmeli değerleri (t—1) ile tüketim malları birim ithal fiyatlarının iç fiyatlar üzerindeki etkileri belirlenmektedir. Bu denklemle, ara malları ve yatırım malları birim ithal fiyatlarındaki artışların, iç fiyatlara gecikmeli olarak yansıyıp yansımadığının belirlenmesi amaçlamaktadır. Buna karşılık, tüketim malları birim ithal fiyatlarının iç fiyatları gecikmesiz olarak etkilediği varsayılmıştır.

Tahmin olunan (2) no.lu denkleme göre,

$$\underset{\substack{(1.70)\\ TL}}{TEFİ=0.232 + 0.315TMBFİ} \quad \underset{\substack{(0.81)\\ TL(t-1)}}{+ 0.178AMBFİ} \quad \underset{\substack{(1.74)\\ TL(t-1)}}{+ 0.351YMBFİ}$$

$R^2=0.97$ $DW=0.85$ bulunmuştur.

Görüldüğü gibi, ara malları ve yatırım malları birim ithal fiyatları gecikmeli değişkenleriyle tüketim malları birim ithal fiyatlarına ilişkin parametre tahminleri % 5 önemlilik derecesinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre, ara malları ve yatırım malları ithal fiyatlarının, Türkiye'de iç fiyatlar üzerinde gecikmeli etkilerinin doğal, fakat daha çok gecikmesiz etkilerinin olduğu söylenebilir. (1) ve (2) no'lu denklem tahminleri ışığında ithal malları fiyatlarının iç fiyatlar üzerinde gecikmeli değil fakat aynı dönemde etkili oldukları anlaşılmaktadır.

İhraç malları fiyatlarının iç fiyatlar üzerindeki etkilerini belirlemek üzere tahmin edilen (3) nolu denklem ise;

$$\underset{\substack{(12.79)\\ \$}}{TEFİ=1.815 + 1.183\ İhr.Fi} \quad \underset{(-1.41)}{- 0.122\ İth.Mİ} + \underset{(26.4)}{0.832\ İth.DKİ}$$

$R^2=0.99$ $DW=1.95$

sonuçlarını vermiştir. Bu denklemde, ihraç fiyatları dışında ithalat miktarı ve ithalatta uygulanan döviz kurlarının iç fiyatlar üzerindeki etkileri de belirlenmektedir.

Bu denklemde, % 5 önemlilik derecesinde ihraç fiyatı ve ithalatta uygulanan döviz kuru değişkenlerine ilişkin parametrelerin sırasıyla 12.79 ve 26.4 olan t istatistikleri, bu iki değişkenin iç fiyat düzeyinde ortaya çıkan değişmeleri açıkladıklarını göstermektedir. Ancak, bu denkleme göre, ithalat miktarının iç fiyatlar üzerinde önemli bir etkisi bulun-

mamaktadır. İç fiyatlara göre, ihraç malları fiyatlarının esnekliği oldukça yüksek sayılabilir. Nitekim, ihraç fiyatlarında meydana gelen % 1'lik bir artış, iç fiyatları yakllşık % 1.2 artırmaktadır. Bu artış, ihraç fiyatlarında ortaya çıkan artışların, ihraç edilebilir malların ülke içi fiyatlarını artırması nedeniyledir.

(3) nolu denklemde, ithalatta uygulanan döviz fiyatlarının (kurlarının) da iç fiyatlar üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu etki, döviz kurlarının iç ve dış enflasyon oranları arasındaki farka göre belirlendiği bir sistemde dış fiyatlardan çok iç fiyatların etkisini yansıtmaktadır.

İç fiyatlara göre döviz kurunun esnekliği 0.832 olarak belirlenmiştir. Başka bir deyişle, döviz kurunda meydana gelen % 1'lik bir artış, iç fiyatlarda % 0.8 dolayında bir artışa neden olmaktadır.

Türkiye ile ilgili olarak, 1968-1983 dönemini kapsayan, uluslararası ticarete konu olan mal fiyatları kanalıyla geçen enflasyonist etkilerin belirlenmesi amacıyla yaptığımız uygulamanın sonuçları şöylece özetlenebilir:

İthal edilen tüketim malları fiyatlarıyla, Türkiye'ye enflasyon ithal edildiğini söylemek mümkün görülmemektedir.

İthal edilen ara malları ve yatırım malları fiyatlarının Türkiye'de iç fiyatları yükseltici etkilerinin bulunduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin dışarıdan satın aldığı ara malları ve yatırım malları fiyat etkileri kanalıyla enflasyon ithal ettiği söylenebilir

İhraç mallarının dünya piyasa fiyatlarındaki artışların da genel fiyat düzeyini yükseltici etkilerinin olduğu belirlenmiştir. İhraç malları fiyatlarının iç fiyatlara göre esnekliği, bu etkinin oldukça güçlü olduğunu göstermektedir.

V. SONUÇ

Dış enflasyonist etkiler sabit kur sistemi koşullarında ülkeye birbirinden farklı başlıca dört kanaldan girebilmektedir. Bu kanallar, uluslararası ticarete konu olan malların fiyat etkileri, yabancıların ihraç mallarına yönelik dış talep etkileri, ödemeler bilançosu fazlalarının likidite etkileri ve bunlar dışında kalan diğer etkilerin ülkeye geçişiyle ilgilidirler.

Enflasyonist etkilerin ülkeler arasında yayılması konusunu açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımlardan Parasalcı yaklaşım, fiyat etkileri ve likidite etkileri üzerinde dururken, Keynes'ci yaklaşım, talep etkileriyle

enflasyonist geçişe ağırlık vermiştir. İskandinav modeli ise, iç fiyat artışlarını dünya piyasa fiyatlarındaki değişmelerle açıklamaktadır. Başka bir deyişle, fiyat etkileri, İskandinav modelinde üzerinde durulan tek geçiş kanalıdır. Son olarak, Birleştirilmiş Auskrust-EFO Talep modeli, fiyat etkileriyle birlikte İskandinav modelinin dikkate almadığı talep etkilerini de kapsamaktadır.

Dış enflasyonist etkilerin ülkeye geçişi ile ilgili olarak yapılan ekonometrik çalışmaların hemen hemen hepsi, fiyat etkileri kanalıyla geçen enflasyonu ölçmeye yönelmişlerdir. Kuşkusuz bunda, geçiş sürecinde fiyat etkilerinin diğer kanallardan giren etkilere orana daha yaygın olmasının rolü büyüktür.

Fiyat kanalıyla geçen enflasyonist etkilerin ölçülmesine yönelik, Türkiye için yaptığımız 1968-1983 dönemi ekonometrik uygulama sonuçları, Türkiye'nin uluslararası ticarete konu mal fiyatlarındaki artışlarla enflasyonist etkilere maruz kaldığını göstermiştir. Enflasyonist etkilerin ülkeye geçişinde, sırasıyla ithal edilen ara mallarının ve yatırım mallarının fiyat artışlarının özellikle önem taşıdığı, hesaplanan esnekliklerle belirlenmiştir. İthal edilen tüketim mallarındaki fiyat değişmelerinin ise iç fiyatlar üzerinde etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, ihraç mallarının dünya piyasa fiyatlarındaki artışların iç fiyatlar üzerinde yükseltici etkiler yaptığı da çalışmayla ortaya konulmuş bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

AHMAD, J. (1984), **Floating Exchange Rates and World Inflation,** The Macmillan Pres Ltd. Hong Kong.

AUKRUST, O. (1977), «Inflation In the Open Economy : A Norwegian Model», **Vorldwide Inflation Theory and Recent Experience,** Lawrence B. Krause, Walter Salant (ed.). The Brookings Institution, Washington.

BRAUN, A.R. (1975), «The Role of Incomes Policy in Industrial Countries Since World War II», **IMF Staff Papers,** Vol. 22.

DEARDORF, A.V., STERN, R.M. (1979) «Modelling the Effects of Foreign on Domestic Price Determination : Some Econometric Evidence and Implications for Theoretical Analysis», **Banca Nazionale Del Lavoro Quarterly Review,** March 1979.

DUESENBERRY, J.S. (1975) «Worlwide Inflation : A Fiscalist View», «**The Phenomenon of Worlwide Inflation**, David I. Meiselman, Arthur B. Laffer (ed.) Amerikan Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C.

FRISCH, H. (1977) «Inflation Theory 1963-1975 : A Second Generation Survey», **Journal of Economic Literature**, XV (4).

GOLDSTEIN, M., OFFICER, L.H. (1977) **The Tradable/Nontradable Dichotomy : A Review Literature and Suggested New Measures**, IMR Research Department.

HELLER, H.R. (1976) «International Reserves Reserves and Worldwide Inflation», **IMF Staff Papers**, Vol. 23. No: 1.

HELLIWELL, J. (1974) «Trade, Capital Flows and Migration As Channels for International Transmission of Stabilization Policies», **International Aspects of Stabilization Policies**, Ando Herring-Marston (ed.) Federal Reserve Bank of Boston.

KATZ, S.I. (1973 «Imported Inflation and the Balance of Payments», **The Bulletin**, No. 91/92, New York University Graduate School of Business Administraton Institute of Finance.

KOUTSOYIANNIS, A. (1979) **Modern Micro Economics**, Second Edition, The Macmillan Press Ltd. London.

OECD. (1973), «The International Transmission of Inflation» **Economic Uutlook.**

PATTISON, J.C. (1976), «The International Transmission of Inflation», **Inflation In the World Economy**, Michael Parkin and George Zis (ed.) Toronto University Press, and Manchester : Manchester University Press.

PURDY, D.L., ZIS, G. (1974) «On the Concept and Measurement of Trade Union Militancy», **Inflation and Labour Markets**, Manchester Manchester University Press.

SALANT, W.S. (1975) «International Transmission of Inflation», **Worldwide Inflation, Theory and Recent Experience**, Lawrence B. Krause, Walter, S. Salant (ed.) The Brookings Institution, Washington.

SCARFE, B.L. (1973), «A Model of Inflation Cycle in a Small Open Economy», **Oxford Economic Papers**, No: 25.

ÜLKEN, Y. (1979), **Fiyat Teorisi,** Cilt : 1, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

YAĞCI, F. (1983), **Türk Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Model Çalışması : TEM 2,** Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. İstanbul.

THE TRANSMISSION CHANNELS OF FOREIGN INFLATIONARY EFFECTS UNDER FIXED AND FLOATING EXCHANGE RATES

The international transmisson of inflation from country to country under fixed exchange rates can be traced through four channels of impact : through the price effects of the tradable goods on the domestic price level, the demand effects stemming from abroad, the liquidity effects caused by the balance of payments surpluses and so called «other effects» imposed by multinational corparations and trade unions on one hand and international inflationary expectations anda demonstration effects on the other.

The domestic effect of price increases of tradable goods has been of major importance in the tranmission of international inflation. Price effects can be of various kinds : price effects from competitive and non competitive imports, price effects from price following exporters.

Increases in the demand for a country's exports raise its domestic nominal income and aggregate demand. Through this primary increase, further increases in income and demand are generated by means of multiplier effect creating inflationary pressures.

The third major mechanism for the international transmission of inflation is the chain of effects that is or tends to be the result of an inflow of money caused by a surplus in the balance of payments.

The fourth mechanism of transmission, the international linkage of wages take several forms : One is through competition between national labour markets. Other influences on wage linkages generally imply monopoly or oligopoly in the labour market such as the effect of trade unions and of transnational pricing policies of multinational corporations. And the most commonly hypothesized effects are the so called demonstration effect and the price expectations effect.

Under Floating exchenge rates the mechanisms of international transmission of inflation through four channels of impact do not operate or that their operation in transmitting price changes in other national currencies is dilluted. In connection with the Turkish case the research carried out to measure imported inflation through the price effects of the tradable goods has shown that in 1970-1983 period, Turkey has imported inflation through the increase in import prices and export prices. Calculated elaticities reveals inflationary effects are transmitted mainly through the increase in imported raw materials and investment goods prices.